

VILÁGSZEMLE

*„Azelőtt a háborúban nem követtek semmi elvet
Az erősebb a gyöngétől, amit elvehetett, elvett.
Most nem így van. A világot értekezlet igazgatja.
S az erősebb, ha mi csinyt tesz, összeül és helybenhagyja.*

Arany János (1817–1882).

Tévedés ne essék, a fenti sorokat tényleg Arany János írta hatvan évvel ezelőtt, 1878 nyarán, a berlini kongresszus alkalmával. Akkor is a kis népek szabadságáról döntöttek a keresztény nagyhatalmak, nem annyira keresztényi szellemben, mint inkább nagyhatalmi pozíciók megvédése érdekében. A török (pogány) járom alól felszabadult Bulgáriát a kongresszus visszaparancsolta az ozmán birodalom határai közé, a szerbeknek és crnagóriaknak pedig az önerejükkel felszabadított területek nagyrészt vissza kellett adni. Mindez természetesen a közvetlen érdekelt felek megkérdezése nélkül történt.

A berlini kongresszus szelleme újra diadalmaskodott.

Az elmúlt két hónap eseményei figyelmes olvasóinkat nem érték váratlanul. A Chamberlain, Mussolini, Hitler trió Daladier statisztálása mellett eljátszotta befejező jelenetét a Blum-Eden-féle benemavatkozási bizottsággal kezdődött komédia első felvonásának. Az egész chamberlaini politikának az a kulcsa, hogy a demokratikus szabadságjogok kiszélesítése hovatovább a trösztök és kartellek belpolitikai uralmát kérdéseessé teszi. Nemzetközi viszonylatban pedig ugyanezt csak a két európai fasizmus fennállása biztosíthatja. Ezért támogatja minden erejével a City képviselője a „dinamikus” külpolitika terjeszkedési vágyait, persze úgy, hogy a számlát mások fizessék. A recept, mint látjuk, régi, csak a szenvedő szereplők újak.

Közismert tény, hogy Chamberlain és Sir John Simon a német kémiai trösztrel testvéri kapcsolatokat fenntartó angol vegyi ipar részvénytöbbségének tulajdonosai. Bonnet minisztersége előtt a francia nehézipar ügyvédje volt. Armstrong, Krupp és Schneider-Creusot, a hadi ipar angol, német, francia nagyjai, akik a háború alatt is lelkiismeretfurdalás nélkül szállítottak egymásnak nyersanyagot vagy kész árút Svájcra és a Skandináv államokon át, most újból leplezetlenül a porondra léptek. Bizonyosságul annak, hogy bűnös naivitás volt hinni akár abban, hogy a Brenner-hágón széttörök a Berlin-Róma tengely, akár abban, hogy a demokratikus békepolitikának a fentnevezett urak törhetetlen hívei.

A csehszlovák reakció külföldre támaszkodva arat diadalt a belső, demokratikus erők fölött. A müncheni egyezmény ellenállás nélküli elfogadása az agrárpárt politikájának győzelmét jelenti. A Zsvivnostenska Bankának a demokratikus hatalmakkal kötött szövetségei már régóta terhére voltak. A most előállott helyzetben két legyet üt egy csapásra agyon: egyrészt Csehország „semlegesül”, azaz feltétel nélkül a tengelypolitika csatlósává válik, másrészt a belső ellenőrzés felfüggesztése korlátlan lehetőségeket helyez kilátásba. Ezt a célt szolgálja a munkanélküli segélyek le-

szállítása, a munkaidő meghosszabbítása, a bérek csökkentése és a bevezetendő agrármonopólium. Mindezt elősegíti a szakszervezetek és paraszt érdekszövetségek eddigi törvényes, alkotmányadta jogainak teljes, vagy részleges felfüggesztése.

Azonban, a jelek szerint azok, kiknek tulajdonképpen a játék bőrére megy a dolgok ilyen fejlődését a hivatalos vezetők nagyrésznélkül árulása ellenére, még nem hagyták minden ellenállás nélkül jóvá. Erre mutat a cseh ifjúság egységakciója, amelynek élén az agrárpárt, a nemzetiszocialista párt (Benes), a cseh szociáldemokrata párt és a felosztott kommunista párt ifjúsági szervezetei állanak. Ugyanez az egységmozgalom észlelhető a szakszervezetekben és szövetkezetekben is.

Érdekes jelenség, hogy a nemzetközi politika józanabb elemei a müncheni békét egyöntetűen a kis nemzetek gazdasági és politikai megbéklyóztatása és az Oroszország ellen irányuló összefogás első állomásaként tekintik.

Hogy a létrejött „béke” nem az, amit a népek kivétel nélkül óhajtanak, mutatják az új hadi hitelek, az örületes fegyverkezés és a velejáró adóemelés és jövedelem csökkenés. Münchenben csak fegyverszünetet kötöttek és a kormányok igyekeznek a népeket előkészíteni a számukra lehetséges és kilátásbahelyezett két megoldásra: az egymásközi hatalmi leszámolásra a világ új felosztásáért, vagy az Oroszország elleni szent háborúra. Hogy a békét, az igazi világbékét egyik megoldás sem szolgálhatja meg, az ma már mindenki előtt egyre világosabb.

A lengyel fasizmus viselkedése a csehországi eseményekkel kapcsolatban minden érző és gondolkodó emberben undort vált ki. Lengyelországban tíz milliónál több fehérorosz, ukrán, német, zsidó és litván kisebbség él a legelemibb jogok nélkül. Ugyanakkor a lengyel kormány a népek önrendelkezési jogának általa így megcsúfolt elve alapján bekebelezte a tesseni vidéket, ahol nyolcvanezer lengyel mellett százhuszezer cseh él. Ugyanez a kormány Mussolini biztatására igyekszik minden követ megmozgatni hogy megakadályozza az autonóm ruszin köztársaság megalakulását, mert ez csak a lengyelországi ukránok szabadságmozgalmát erősítené. Beck diplomáciai utazásai, a komáromi tárgyalások a cseh-magyar kormány harcias hangú jegyzékváltása mögött Mussolini és Hitler súrlódásai állanak. A cseh válság jelenlegi elintézése az utóbbi hatalmát mérhetetlen módon növelte és előtte szélesre nyitotta az utat a Dunavölgye és a Balkán felé, míg Olaszország ereje semmivel sem növekedett, de a spanyolországi kaland egyre nagyobb anyagi nehézségeket támaszt és Abesszinia is eddig csak pénzbe került. Ezért rokonszenvez Mussolini minden olyan áramlattal, ami a demokratikus erőket nem növeli ugyan, de egyúttal Hitler befolyásának is gátat vet. Ilyen gát lenne a kárpátaljai ruszin vidék bekebelezése. Attól azonban nem kell tartanunk, hogy a két szövetséges jóbarátságát ez a kérdés, illetőleg ennek az elin-

tézése felborulással fenyegetné. Ahogy a Brenneren nem tört szét a tengely, itt sem lesz semmi baj. Mussolini, mint a gyöngébbik fél valószínűleg enged, a magyar és lengyel arisztokrácia ruszinszkói aspirációi minden hűhó ellenére sem valósulnak meg. A ruszin parasztok és zsidók nem óhajtják újból megkóstolni a feudális menyországot, Románia nem akarja, hogy egyetlen közlekedési kapcsa a nyugati államok felé Lengyel vagy Magyarországon át vezessen és Hitler érdekei ellen van az őt Romániától elszakító és az olasz befolyást erősítő közös lengyel-magyar határ.

A Chamberlain által vezetett összefogási politika másik két exponense: Francó és a japán katonai klikk a blokádlásait élvezve újabb előretörést könyvelt el. Az angol érdekek rovására a City azért támogatja a japánok invázióját, mert bennük az Oroszország elleni szövetkezés egyik fő oszlopát látja és a Deterding (Schell) által annyira fájlalt bakui petróleum-mezők újbóli megszerzése bőségesen kárpótolná azokat a veszteségeket, amiket ma pillanatnyilag az angol gyáripar és kereskedelem érdekei Kinában szenvednek. Emellett nem jelentéktelen körülmény az sem, hogy a Foreign Office számításai szerint a japán-kinai viszályban legyengült felek kevés ellenállást fejthetnek ki Anglia távolkeleti törekvéseivel szemben. A pillanatnyi áldozatok tehát mindenképpen bőségesen térülhetnek meg. Ezért a sokak előtt csodálatos angol hidegvér. Látszólag nagyobb megrázkódtatás nélkül foglalnak el a japánok minden fontosabb gócpontot Kinában. Mindenki joggal várhatta, hogy Anglia keményebben lép majd fel a keleti hódítókkal most, amikor egyenesen milliárdos befektetések elvesztéséről van szó. Ezzel szemben egy-két angol lap heves kirohanásán kívül Londonban hivatalosan napirendre tértek a történetek felett. Mindez azonban csak látszólagos nyugalom és John Bull amikor senki sem látja, idegesen tapogatja zsebében az olasz szerződés terveit. Igaz ugyan, hogy ennek ratifikálása újabb milliárdokba kerül, hisz Olaszországnak főleg erre van szüksége, de végre-
valahára felszabadulhatna egész Földközi-tengeri flottája, amire most óriási szükség volna a Csendes Oceánon, ahol gazda nélkül folyik a számadás.

Azonban, nehogy valaki azt gondolja, hogy ezzel Anglia mindjárt erélyesebb lenne és erős kézzel nyúlna a távolkeleti darázs-fészekbe. Dehogy. Csak készen kell lenni, hogy adott esetben — amikor már minden a feje tetején áll — „megsegíthesse” a legyengült sárga imperializmust. Persze úgy, hogy a jölfizető kínai piac újból saját gyárainak termékeit vásárolja. Egyúttal pedig Japán imperialista törekvéseit Oroszország felé vezesse le. Mert az öreg Bull politikáját lehetőleg nem szeretné lesiklatni a kereskedelmi vonalról. Az eddigi háborúk és úgynevezett békekötések az angol kettőskönyvitel egyszerű módszereivel voltak elintézhetőek, és a régi kalkulációt most sem szeretné megzavarni azzal, hogy keleten nagyobb rizikóval járó vállalkozásba kezdjen.

Hankau eleste után a japán-kinai háború újabb fázisba került. Hankaunál végződik tudniillik a kínai síkság és azon túl masszív, úttalan hegyvidék kezdődik. Az eddigi harcok síkságon folytak és így a japán tehnikai fölény teljes mértékben érvényesülhetett. Ezentúl azonban a harcokban a kitartás és az ellenfél kimerítése játsza a főszerepet. Most kell Japánnak megmutatnia, mennyire bírja elviselni katonailag és gazdaságilag a hadjárat terheit. Ha Hankau eleste nem demoralizálja a kínai hadsereget. Eddig a japánok katonai fölénye vitathatatlan volt. Orosz szakértők véleménye szerint Japánnak kb. még egy évi tartaléka van. Mindennek ellenére tény az, hogy Kína háromnegyed része még mindig szabad és éppen ezt a háromnegyed részt a legnehezebb elfoglalni. Ehhez hozzá kell adni azt, hogy a japánok még azoknak a területeknek sem urai, amiket eddig elfoglaltak, mivel itt a partizán-csapatok tartják kezükben a városokon és vasútvonalakon túl fekvő területeket. Vagy lehet-e másképp magyarázni a Peking és Sanghaj külvárosokban nap-nap után végbemenő harcokat?

Ezért annak ellenére, hogy Hankau eleste, a háború kezdete óta Kína legnagyobb vesztesége, a végső kimenetel, elbirja-e Japán a többéves háború összes terheit, másszóval: a hadi sikereken kívül, sikeres békét is tud-e kötni — ugyanolyan kétséges, mint egy évvel ezelőtt volt.

* *

A müncheni egyezmény, tehát, annak ellenére, hogy úton-útfélen a béke megmentőjének állítják be, számítva az általános békeakarásra nem a béke, de a háború szálláskészítőjévé vált. A Chamberlain-Halifax politika azt remélte, hogy ezzel sikerült Európában legalább is látszólag megszüntetni a háborús feszültséget. Halifax lord első berlini látogatása már nagyjában meghatározta a nemrég drámai körülmények közt lejátszódott jelenet végső kifejlését. Azt azonban most még nem lehet eldönteni, hogy ez csak főpróba, vagy bemutató volt. Lehet, hogy a valóban drámai cselekmény csak ezután következik. A Saar-vidék megszállásától Ausztria bekebelezéséig meglehetősen nagy idő telt el, de az anschlusstól a cseh-eseményekig már csak pár hónap pergett le. Ki biztosíthatja Európa békeszerető népeit arról, hogy a legrövidebb időn belül nem fog a parázs újra fellángolni, mondjuk ezuttal a Balti-államokban, vagy éppen a Románia felé vezető úton, valahol a Kárpátok alján?

A gyarmati kérdést sem vették még le a napirendről Berlinben, csak éppen szüneteltették. Máris félhivatalosan szóba került egynéhány gyarmat, amit Anglia kész lenne feláldozni, csakhogy a „békét” megint megmenthesse. Persze ezuttal sem angol gyarmatokról van szó. Belga, holland és francia részről kellene az áldozatokat meghozni. Pedig tudott dolog, hogy a volt német gyarmatok javarészét Anglia vette el, Japánnak csak a töredékek jutottak. A brit birodalom azonban sérthetetlen.

Anglia és Franciaország az új játszmával sok mindent tettek kockára. De leginkább Franciaország, mivel a kontinensen az ő politikai működése volt érezhetőbb. A kisállamok szövetségi rendszere, a szovjet-egyezmény, a demokratikus elvek látható és mindenki előtt tisztán álló jelképei összeomlottak. Daladier Franciaországa a brit imperializmus leghűségesebb támogatója lett, ami nem jelenti azt, hogy bizonyos francia körök ezt a függő helyzetet már jóelőre ne ismerték volna fel. De a Comité de Forge nem azért jelenti a finansziális élet központját és irányítóját, hogy külön legyen a Citynél. A hazaárulás nem tartozik a legutolsó érdekvédelmi eszközökhöz. Mindenesetre a nagytőke nem valami állhatatos politikai tényező. A demokrácia is csak addig jó neki, amíg az szorosán vett érdekeit nem sérti.

Franciaországban az első Blum kormány bukása óta a nagytőke politikai befolyásának állandó erősödése látható. A helyzet azonban tisztán belpolitikailag nem oldható meg egykönnyen. Ezért kellett kész külpolitikai tények elé állítani a világ talán legdemokratikusabb tömegét, hogy egy ilyen kívülről jött nyomással véglegesen kicsavarják a Népfront kezéből a hatalmat. A demokrácia azonban nem hagyja magát egypár ripacskodó politikustól egykönnyen félrevezettetni. Párisban már nem egyszer állottak barrikádok és az utolsó pillanatban a francia nép mindig megtalálta a helyes utat. Erkölcsi erőt a legközelebbi szomszédjától, Spanyolországtól kap, onnan, ahol minden intervenció és elnyomás ellenére egy nép, most írja meg történelmének legvéresebb és legragyogóbb oldalait.

A demokráciáért folyó gigászi küzdelem egyik legfontosabb szerepét a dunamelléki kisállamok fogják játszani. És itt egyre követelőbben rajzolódik fel a dunai konföderáció terve, amely éppen a berlini kongresszus előtt vetődött felszínre, akkor, amikor a dunai kisállamok nemzeti önállóságuknak kiharcolása szőlította fegyverbe az ittlakó népeket. A földrajzi-gazdasági adottságok már régen ide vezettek volna, ha a nagyhatalmak hatalmi játéka olyan sokszor nem ragadják el végzetesen egyikét-másikát. Ha Középeurópában sikerülne egy ilyen kemény demokratikus blokkot megteremteni, örökre elválnák a különböző imperialista törekvések útját. Ennek a gondolatnak megvalósítását mindeddig Németország hiúsította meg, de ha egyszer önállóan, testvérien összefognának a dunai népek, hogy minden külső, nagyhatalmi nyomástól felszabaduljanak, Európa békéjének legerősebb várát teremthetnék meg.

Szántó Árpád